SHORT HISTORY OF THE DETECTIVE NOVELS

Iulian Băicuş
Lecturer, PhD, University of Bucharest

Abstract: In this critical essay I have been trying to focus on an introduction in crime theory, namely in the birth of policier, the detective novel, starting with the novel of mystery and ending with le roman noir, last but not least it is focused on the birth of a new hero, the detective, the new chevalier. I have been trying to define the first attempts to give a definition of the detective novels, starting from le degree zero de l' ecriture, as once Roland Barthes put it.

Keywords: crime theory, whodunnit, detective novel, poetics, Agatha Christie

Poate părea ciudat dar romanul polițist european nu se naște din neant, nu este produsul unei generații spontanee de autori ci apare, în urma unui proces destul de îndelungat de gestație, criticii literari din străinătate sau chiar comentatorii români îi caută rădăcinile prin zona romanului de mistere sau de aventuri scrise de Alexandre Dumas tatăl, vezi campania de răzbunare inițiată de Contele de Monte Cristo, după ce reușește să evedeze din celebrul castel d'If din romanul omonim, sau de personaje din romanele de mistere scrise de Paul Feval sau Eugene Sue, sau de ce nu de romanul foileton al lui Ponson du Teraill, **Rocambole**[1], unii critici francezi văd chiar în romanul lui Victor Hugo, **Mizerabilii**[2], de la scrierea căruia au trecut, iată, în anul 2012, exact 150 de ani, o tramă polițită, căci fanaticul polițist Javert nu va renunța niciodată la ideea de a-l prinde și a-l deferi Justiției pe eroul principal, fostul ocnaș Jean Valjean, prigonit fără milă de polițist doar pentru că furase o pâine. Javert va introduce în literatură tipul detectivului bun, al cavalerului fără trudă și fără prihană care își devotează întreaga viață prinderii unui infractor, considerat de el un pericol social. Antonio Gramsci îl consideră doar un tip literar relevant sub raportul psihologiei populare dar destul de șters sub aspect literar, mai mult o convenție decît un personaj. Un exemplu la fel de valoros poate fi considerat romanul lui Jules Verne, un exemplu fiind detectivul Fix din romanul **Ocolul pământului în jurul lumii în 80 de zile**[3]**,** care îl urmărește în călătoria sa pe gentlemanul englez Phileas Phog, destul de șters ca personalitate, în acest personaj Jules Verne a topit cam toate stereotipiile pe care francezii le atribuie vecinilor de peste Canalul Mînecii, punctualitatea, umorul negru, cavalerismul, etc. dar și în alte romane ale sale cum ar fi **O tragedie în Livonia**[4], în care un funcționar al unei bănci este ucis în timpul unui transport iar banii sunt furați, iar suspectul principal, profesorul Dimitri Nicolef, va reuși în cele din urmă să-și dovedească nevinovăția, de altfel structura este similară celei a romanului polițist din Epoca de Aur, crima are loc în spațiul închis al unui han dintr-o regiune îndepărtată a Rusiei, în Siberia, adică în Livonia, iar autorul crimei, pe numele său Krov, se va confesa înainte de moarte, eliberîndu-l astfel pe Nikolev de pata de pe biografie, acesta fiind complet reabilitat. Una din scrierile într-un „spațiu închis", care propune o anchetă foarte asemănătoare celei din romanele polițiste, a fost imaginată de Jules Verne, a cărei enigmă este şi decriptată în „*Un drame en Livonie*". Enigma în spaţiu închis se rezumă la descifrarea misterului unei crime ce se petrece la Hanul Crucea Ruptă, numele fiind simbolic. O situație similară poate fi cea din

[1] Ponson du Teraille, Rocambole, traducere de, București, Editura Minerva, BPT, 1973
[2] Victor Hugo, *Mizerabil*i, traducere de Lucia Demetrius și Tudor Măinescu, Note de N.N.Condeeascu, prefață de Angela Ion, București, Editura Univers, 1985, 3 volume
[3] Jules Verne, *Ocolul pământului în 80 de zile*, traducere de Radu Tudoran, București, Editura Ion Creangă, 1971
[4] Jules Verne, *O tragedie în Livonia*, traducere de C.Starcu, București, Editura ErcPress, 2011

nuvela lui Ioan Slavici, **Moara cu noroc**[5], în care răufăcătorul, Lică Sămădăul, seamănă cu un bad guy din westernul american, iar comparația îi aparține criticului literar G.Călinescu. Doi călători poposesc la acest han în urma avarierii maşinii, care urma să îi ducă la banca din Johansen, pentru returnarea unei sume de bani, aşa cum reiese din spusele unuia dintre cei doi călători. Călătorului cel vorbăreţ, care se dovedeşte a fi casierul Poch, i se găseşte corpul neînsufleţit, a doua zi, în încăperea ermetic închisă şi zăvorâtă pe dinăuntru, iar banii par a fi dispăruţi. Hanul a fost de asemenea închis, pe timpul nopţii, singurele persoane fiind hangiul şi cei doi călători. Situaţia se complică, atunci când se descoperă, că, de fapt, în han se mai afla un suspect, profesorul Dimitri Nicolev, care a eliberat camera în zorii zilei, ba mai mult în camera lui a fost găsită o bancnotă pătată de sânge. Ineditul soluționării cazului vine, când pe patul de moarte, hangiul Knoff se confesează preotului şi afirmă că el l-a omorât pe casierul Poch şi a plasat toate indiciile în aşa fel încît să pară o crimă perfectă.

În lista de nume care alcătuiesc o celebră filieră franceză a romanului polițist ar putea intra și alți autori, întemeietorul speciei franceze fiind considerat chiar Émile Gaboriau[6], care, în **Domnul Lecocq** a adus în prim plan două figuri mari ale prozei polițiste din Hexagon, și anume pe polițistul profesionist, abil, ingenios și extrem de perseverent, dar și pe detectivul amator, reprezentat în roman de moș Tabaret, gata să-i dea o mînă de ajutor lui Lecoq. Eroul principal al cărții fusese creat încă dintr-un alt roman publicat în anul 1866, cu trei ani mai devreme de la apariția lui **Monsieur Lecocq**, și eroul îi fusese inpirat de lectura memoriiilor unui inspector din Poliția franceză, Jean Francois Vidocq. Francezii sunt foarte mîndri de al lor detectiv, intrat într-un con de umbră relativă după ce Arthur Conan Doyle l-a creat pe Sherlock Holmes, recent ei adaptat memoriile contrafactuale ale comisarului Vidocq, care îmbină ficțiunea și realitatea, pentru marele ecran, rolul principal fiind interpretat de marele actor francez Gerard Depardieu. De altfel cariera lui Vidocq a debutat cu cea de răufăcător, acesta fiind, inițial, un abil falsificator de bancnote, un *faux monnayeur*, dar a fost condamnat la închisoare și a evadat de nenumărate ori. În 1812 a schimbat tabăra intrînd în poliția lui Napoleon și a condus o echipă specială, formată din 15 polițiști, cu ajutorul cărora a reușit să opereze multe arestări absolut magnifice. După ce a fost concediat a încercat să-și creeze o agenție de detectivi particulari, fără mare succes, a murit în 1857 lăsînd în urmă o carte de memorii care conține destul de multe exagerări, scrisă în colaborare cu altcineva. Un alt erou foarte popular în Franța este Fantomas, eroul a cîtorva zeci de cărți și povestiri scrise între anii 1911-1963 de doi autori francezi, Marcel Allain și Pierre Souvestre, care au scris și scenariul celor trei filme de lung metraj, în care rolurile principale sunt interpretate de actorul de comedie Louis de Funes și de actorul dramatic Jean Marais, și care s-au bucurat de un mare succes de public și la noi, dar și în SUA, Japonia sau Europa de Vest. Fantomas este o versiune franceză a lui James Bond, un superspion dotat cu tot felul de gadgeturi, de mașini cu performanțe extradordinare, capabile să se transforme în submersibile, și care este întotdeauna prezentat ca un devotat servitor al Majestății sale, Regina Angliei. Romanele de spionaj și cele polițiste au început să se hibridizeze cam în epoca în care Graham Green, un fost ofițer de informații din Intelligence Service a scris primele cărți, adică după finele celui de-al Doilea Război Mondial, de altfel azi acest nou tip de literatură polițistă și de spionaj domină piața de profil, alături de thriller sau de romanul polițist clasic, de tip whodunit, care a intrat într-o semi penumbră, în ciuda miilor de detectivi noi care apar în fiecare an, dintre care unii chiar celebri, vezi seria de romane ale lui Andrea Camillari cu comisarul Montalbano, de fapt azi romanul polițist nu poate suprvaiețui fără acest vehicul absolut extraordinar al informației din lumea modernă, televiziune, cam din epoca primelor seriale polițiste, de pe vremea Sfîntului interpretat de actorul Roger Moore aceste două invenții s-au

[5] Ioan Slavici, Moara cu noroc, București, Editura Herra, 2009
[6] Emile Gaboriau, **Domnul Lecocq**, traducere de Rodica Chiriacescu, București, Editura Univers, 1986

combinat ca să dea naștere unei industrii extrem de prospere care încasează cîteva zeci de mii de miliarde de euro din aceste seriale, redifuzate la nesfîrșit pe toate canalele de televiziune, fie ele publice, fie doar comerciale.

În literatura engleză primele rădăcini ale acestui tip de roman stau mai ales în zona romanului realist, poate nu-i deloc o întîmplare că ultimul roman neterminat al lui Charles Dickens, **Misterul lui Edwin Drood**[7], este unul care se învîrte în jurul unei crime. Pentru că scriitorul nu a apucat să mai scrie sfîrșitul cărții, identitatea criminalului nu ne este dezvăluită, sunt mai multe ipoteze în joc, o situație similară putem întîlni și în literatura română unde povestirea cu tentă fantastică dar și polițistă a lui Mateiu Caragiale[8], **Sub pecetea tainei,** nemai fiind deloc finalizată, astfel încît cele trei fragmente nu reușesc să transmită întregul mister rocambolesc pe care autorul își dorea să-l construiască la umbra Centrului Vechi al Bucureștiului, cam în zona celebrului Han al lui Manuc, Carul cu Bere și pe străzile adiacente, la **Carul cu bere** presupusa criminală Masinca își sorbea liniștită berea la halbă și își mînca tacticoasă cîrnații, sub privirile îngrijorate ale conului Rache..

Personal nu prea am o prea mare încredere în continuări, mai ales cînd acestea pornesc de la cărți rămase printr-o fatalitate neîncheiate de autorul inițial. S-a făcut mare tam-tam cînd o autoare americană destul de obscură s-a chinuit să continue romanul lui Margareth Mitchell, **Pe aripile vântului**, iar la noi cineva și-a făcut mâna scriind volumul al doilea din romanul **Delirul**, fără să atingă cota de excelență a lui Marin Preda, circula un zvon că acesta ar fi scris deja romanul și că nu ar fi exclus ca manuscrisul să-i fi fost confiscat de Securitate, zvon neconfirmat deocamdată. Sau este cazul celebrului roman nefinalizat al lui Mateiu Caragiale, **Sub pecetea tainei**, continuat de Radu Albala, dar cum ar fi putut atinge acesta priceperea în a mînui stilul poleit al limbii române, mă rog, unii au văzut în cartea lui Albala un mare succes, alții un mare eșec, nu mă pot pronunța deocamdată nu mi-a căzut în mîini și nu am citit-o. Cristian Teodorescu a scris un roman care se numește **Tainele inimii**, dar care nu-i o continuare la romanul balzacian al lui Mihail Kogălniceanu ci o carte diferită, un fel de roman alcătuit din mai multe capitole sau povestiri, cum se întîmplă și-n ultima sa carte, **Medgidia**, unde poveștile au și o pronunțată tentă autobiografică. Dar cum ne apropiem de subiect, de zona polițistului, de literatura whodunit voi intra în subiect ca să împușc doi iepuri dintr-o singură lovitură, că tot sărbătorim prin muncă, adică prin lecturi diverse bicentenarul lui Charles Dickens, căci alt mod de a-l sărbători nu prea mai există.

Așa cum spuneam, ultimul său roman, scris cam în proporție de două treimi se numește **Misterul lui Edwin Drood,** eu zic că rivalizează cu **Misterul camerei galbene** a lui Leroux sau cu alte romane de la începuturi și este unul din primele romane polițiste din literatura engleză, deși Poe se cam supărase pe el și-i făcuse o groază de observații, din enervările lui rezultînd Auguste C.Dupin, le chevalier, cavalerul Legiunii de Onoare, cavalerul fără tihnă și prihană care în povestirea **Crimele din strada Morgii** va reuși să-l prindă pe criminal, un babuin foarte periculos, de fapt problema esențială a cărții lui Dickens este că nu prea elucidează cine a comis crima. În 2012 a apărut la Londra și la București, căci acum s-a ajuns la situația ca traducerile să fie aproape instantanee, nu mai este nimic de tradus așa că ce apare azi la Paris sau Londra mâine este tradus la București, este posibil ca în cîțiva ani să apară întîi traducerea în limba română și apoi textul original, cred că traducătorii plîng căci nu prea mai au din ce să-și câștige existența, mă cobor și eu în timp la epoca Daciei literare, sunt de acord cu traducțiunile dar parcă nu prea fac o literatură națională, dacă nu era așa prins cu politica pun pariu că Mihail Kogălniceanu i-ar fi dat lecții lui Balzac, și uite că un autor britanic contemporan s-a apucat să rescrie sau se inspire de la Drood, autoarea a

[7] Charles Dickens, Misterul lui Edwin Drood, traducere de Nicolae Popescu, București, Editura Nemira, 2012
[8] Mateiu Caragiale, Sub pecetea tainei, în Opere, ICR, 2007

scris scenariul părții a doua care a fost deja difuzată de BBC, culmea este că a avut și succes, nu vă spun care-i criminalul ca să nu vă stric definitiv lectura.

Și că tot veni vorba de continuări hai să dau un alt exemplu, romanul lui George Arion, **Fortăreața nebunilor**[9], apres vingt ans singurul muschetar din **Atac în bibliotecă**[10]**, Profesionistul**[11]**, Țintă în mișcare** sau **Trucaj**[12], adică jurnalistul Andrei Mladin, iese de la naftalină și va fi internat într-un azil psihiatric, cu trimitere la psihiatria politică din Epoca de aur, deși acțiunea se petrece cam în prezent iar jurnalistul cu pricina este redactor la revista Flacăra, unde George Arion este chiar boss, mă mir că cei doi nu s-au întîlnit încă. Din nou vă scutesc de spoilere, aș spune doar un singur lucru, cred că autorii de literatură polițistă de la noi scriu cele mai tari dialoguri, în general cărțile noastre cu două sau trei excepții, Caragiale, Creangă, Mircea Nedelciu sau Marin Preda au toate dialoguri false, poate că-i vreo hibă a autorilor, știu că editorul cărților doamnei romanului polițist românesc, Rodica Ojog Brașoveanu, directorul editurii Nemira, Valentin Nicolau povestea că aceasta se plimba incognito prin diverse baruri din centrul Bucureștiului ca să adune cuvinte argotice pe care să le pună în gura Melaniei and friends, așa că un soi de naturalism există și în romanele polițiste, deși sîngele este din bulion iar decorul de mucava. Ce nu prea le reușește autorilor români, de la Haralamb Zincă la Chiril Tricolici, apropo una din victimele lui este pianista Irina Băicuș, eroina din **Rolls Royce**, mă gîndeam să dau cîteun bănuț celor care mă întreabă dacă sunt rudă cu ea, este chiar trama care iese mult mai bine la George Simenon, Agatha Christie sau în romanele așa numitei epoci de aur în care crima are loc de obicei într-un loc închis. Foarte atent la poetica locurilor închise N.Steinhardt va vorbi în **Jurnalul fericirii** și despre cartea lui Leroux dar și despre o piesă a lui Sartre, **Huis-Clos, Cu ușile închise**, pe care am văzut-o la un moment dat ecranizată chiar de francezi, și care seamănă izbitor cu teatrul absurdului ionescian. Și cu toate astea romanele polițiste, chiar cele scrise de autori români continuă să se vîndă mai bine decît romanele propriu zise, ca să-l înfurieze rău de tot pe Camil Petrescu și alți scriitori constipați care vedeau în ele un rebus sau o simplă integramă de rezolvat. Romanele polițiste nu-s deloc simple, ele au întotdeauna o dimensiune morală, căci, într-un mod simbolic dacă este comisă o crimă se strică un echilibru, și atunci detectivul, uneori acesta este chiar reverend sau preot, vezi cazul lui Father Brown din povestirile lui Chesterton, sau de ce nu, pe inspectorul Morse dintr-un celebru serial britanic produs de ITV, care anchetează o serie de crime în Oxford, micul oraș universitar, ascultă muzică clasică pe discuri de vinil și este specialist în arhitectură baroc sau din epoci concurente.

Un autor la fel de stimat al epocii victoriene, este nu mai puțin celebrul autor al romanului de mare succes **Femeia în alb**[13], Wilkie Collins, roman care și-a păstrat chiar și în zilele noastre statutul de best-seller, de altfel Dickens și Collins au scris la patru mîini mai multe povestiri, romanul acestuia **Piatra lunii**[14] fiind caracterizat de T.S.Eliot drept primul, cel mai lung și mai complex roman polițist din literatura engleză, genul fiind inventat de Wilkie Collins iar nu de E.A.Poe, cel care l-a creat totuși pe primul detectiv din literatura universală, Dupin, într-o serie de trei povestiri polițiste, **Crimele din Strada Morgii, Scrisoarea pierdută,** titlul ar fi stat și la îndemîna lui Caragiale care l-a împrumutat puțin pentru titlul celei mai importante dintre piesele de teatru scrise în limba română, și **Misterul Mariei Roget**. Tema romanului **Piatra lunii** este legată chiar de denumirea diamantului care i-a dat titlul romanului, care trimite la mitologia indiană, el fiind asociat cu zeul hindus al

[9] George Arion, Fortăreața nebunilor, București, Editura Crime Scene Press, 2015
[10] George Arion, Atac în bibliotecă, București, Editura Eminescu, 1984
[11] George Arion, Profesionistul, Țintă în mișcare, București, Editura Eminescu, 1985
[12] George Arion, Trucaj, București, Editura Eminescu, 1986
[13] Wilkie Collins, *Femeia în alb*, traducere de Maria Stănescu, București, Aldo Press, 2008
[14] Wilkie Collins, **Piatra lunii,** traducere de Lidia Grădinaru, București, Leda Corint, 2006

lunii, de altfel cadrul general este romanul gotic englezesc presărat cu tot felul de călugări hinduși care vor încerca să găsească diamantul, care este furat, inițial, în primul capitol, lui Rachel Verinder, cea care îl moștenise de la unchiul său, un ofițer corupt ce servise în armata engleză din India, pentru a fi recuperat după tot felul de peripeții, în chiar ultimul capitol al cărții, fiindu-i restituit proprietarei.

Prozatorul și poetul american Edgar Allan Poe își construise propriul lui pattern de a scrie o povestire polițistă iar rețeta propusă de acesta pe un spațiu narativ relativ restrîns era destul de convențională, astfel cazul cercetat de detectiv conținea un mister aparent greu de explicat, unul dintre personaje sau pe rând mai multe personaje era sau erau considerate vinovate, pe baza unor indicii relativ superficiale, detectivul trebuia să observe cu o minuție demnă de un arheolog toate faptele sau să-i analizeze psihologic pe toți participanții, după o anchetă laborioasă și interviuri cu fiecare în parte, soluția cazului trebuia să fie complet neprevăzută, printr-un paradox cu cît un caz părea mai greu de rezolvat cu atît soluția era mai ușoară, iar adevărul ei putea fi constatat într-un mod cam empiric, prin eliminarea tuturor soluțiilor sau pistelor false. "*Cunoaşterea unui om*", afirma într-una dintre povestiri Auguste C. Dupin, un detectiv inventat de Edgar Allan Poe, "*se realizează urmărind în primul rînd mimica sau fizionomia; reproducînd-o, îţi vin în gand intenţiile şi gindurile sale*". în esență, Auguste C. Dupin creează o ipoteză pe care apoi o verifică. Detectivul era tributar unor teorii fiziognomice de tip Lombroso, dar el aplica o foarte riguroasă analiză logică a fluxului evenimențial, metoda rațio-cinetică, prin care prin pașii simpli ai gîndirii logice, inducția și deducția, reușa să ajungă la adevăr mult mai repede decît predecesorii săi în ale detecției polițiste.

Edgar Allan Poe credea pe urmele eroului său, Auguste C. Dupin, cavaler al ordinului Legiunii de onoare, prestigios titlu onorific al Franței, deci un gentleman originar dintr-o familie aristocratică sărăcită din țara separată de Anglia de canalul Mînecii, deci un străin de mediul englezesc, dar care recurge uneori la sfaturile unui enigmatic prefect de poliție G., spre deosebire de urmașul lui direct Sherlock Holmes, primul detectiv particular care se găsește mereu într-o luptă contra-cronometru cu o serie de inspectori cam grei de cap, cel mai cunoscut dintre ei fiind inspectorul Lestrade de la Scotland Yard. Fără să vrea sir Arthur Conan Doyle a acționat drept un soi de ofițer de Public Relations pentru această celebră instituție a Imperiului Britanic, mult înainte ca celebrul agent 007, James Bond să-i transforme pe spionii britanici de la MI5 în eroi de roman sau în eroi de film, de altfel pentru că simțea acest impact directorul cel mai important al FBI care a domnit și cea mai lungă perioadă de timp din istorie, J.Edgar Hoover a încurajat studiourile de la Hollywood să-i portretizeze pe agenții săi în seria de filme în care rolul principal era interpretat de actorul Jack Cagney, dar și într-o serie de romane polițiste în care eroul principal era neînfricatul agent federal, pornit pe urmele criminalilor, afacerea cea mai celebră fiind, cu siguranță, chiar răpirea fiului marelui aviator Lindbergh, care a fost ucis, pe baza căreia Hoover a solicitat Senatului American ca răpirea să fie trecută în jurisdicția sa și a acționat în consecință.

Primul detectiv din literatura universală, Auguste C. Dupin trebuie să ia în considerare fie o crimă cu un autor cunoscut, fapt în care el trebuuie doar să analizeze structura sufletească sau mentală a criminalului, fie acesta îi este complet necunoscut, trebuind a-i fi descoperită identitatea pe baza locurilor și faptelor sale.

Cel de-al treilea mare autor de romane saau povestiri polițiste rămîne sir Arthur Conan Doyle, cel care îi va alătura lui Sherlock Holmes, un detectiv fără frică, un talentat gimnast și un practicant al artelor marțiale, un poliglot desăvîrșit, dar și un talentat mînuitor al științei moderne, gata să preia amprentele digitale sau să folosească cele mai moderne metode ale chimiei sau fizicii puse la lucru pentru prinderea celor care făptuiesc diverse crime, dublat în toate situațiile de asistentul său, doctorul Watson, un soi de raissoneur dar și un confident de nădejde care participă ca un actant la acțiunea propriu zisă și are un rol foarte important în

modul în care diversitatea culturală sau narativă este construită în romanele sale. Holmes are și o poveste personală ieșită din tipar, el a murit și apoi a înviat, la cererea publicului. Întrebarea este foarte ușoară, în mod evident este vorba de Sherlock Holmes. El s-a născut în plină epocă Victoriană în Anglia, în paginile unui foarte prestigioase reviste londoneze, pe numele ei **The Strand Magazine**, în ciuda faptului că apăruse în două romane anterioare, popularitatea lui avea să atingă o culme în povestirile din seria **Aventurilor lui Sherlock Holmes**, de altfel, la un moment dat plictisit fiind de personaj autorul se va decide să-l asasineze punîndu-l pe profesorul Moriarty să se arunce cu el într-o cascadă de lîngă un lac elvețian, este vorba de lacul Reichenberg, unde azi fanii lui Holmes au ridicat chiar un monument în memoria acestui episod, care nu lipsește din serialul de 13 de episoade produs de Granada Television în anii 1984-1985, și anume din ultimul episod, The Final Problem care se încheie chiar cu moartea lui Holmes. Imediat ce **The Strand Magazine** a publicat povestirea în care Sherlock Holmes a murit 20.000 de abonați au renunțat pe loc la abonament iar la sediul revistei au apărut cîteva mii de londonezi îmbrăcați în haine de doliu care i-au cerut patronului revistei să-l readucă înapoi pe detectivul Holmes, așa că autorul lui sir Arthur Conan Doyle care se cam săturase de el, a fost obligat după vreo 8 ani de zile să-l învie din morți, ca Iisus pe Lazăr, și l-a transformat în erou al celui mai vândut roman din istoria literaturii engleze, care a surclasat-o pe Agatha Christie cu celebrele ei romane cu Miss Marple sau Hercule Poirot, autorea a scris 80 de romane și 19 piese de teatru, de altfel ea a ajuns la această profesie printr-o întîmplare, cum povestește în cartea sa **O autobiografie**, tradusă și în limba română, fiiind soția unui reputat arheolog și egiptolog britanic, pe care l-a însoțit chiar în cîteva exepdiții, vezi și cadrul romanului său, **Moarte pe Nil**[15], se pare că soțul a sfătuit-o să scrie romane ca să nu se plictisească prea tare cu treburile gospodărești, fiind cel mai vîndut roman de tip mistery scris vreodată, **Cîinele din Baskerville**. Povestirea în care Holmes fusese asasinat, The Final Problem a apărut în The Strand în 1893, în vreme ce Cîinele(titlul corect este **The Hound, Ogarul**) din Baskerville a apărut în serial în perioada 1901-1902. Agatha Christie a lăsat și o foarte interesantă **Autobiografie**[16]. În aceasta Agatha Christie mărturisește că a avut destul de puține surse atunci cînd s-a apucat de scris literatură polițistă, ea menționează în primul rînd nuvelele și romanele din tradiția Sherlock Holmes, apoi Arsene Lupin, care era și criminal, sau în limba franceză cambrioleur, și detectiv, și pe tînărul gazetar Roulletatablle, din romanul lui Gaston Leroux, **Misterul camerei galbene**[17]. Tînăra autoare avea cîteva idei de romane polițiste, dar nu știa ce personaj să creee pe post de detectiv, și pînă la urmă s-a gîndit că acesta trebuia să fie musai belgian, pentru că avusese niște prieteni belgieni, pe care îi observase cu atenție, care trebuia să fie un tip meticulos, și un tip extrem de deștept. Pînă la urmă s-a fixat asupra numelului Hercules Poirot. Cea de-a doua parte a primului său roman, cel de debut, a fost scrisă într-un hotel din Dartmour, unde a stat două săptămâni în vacanță. Prima ei tentativă, pe care cei din editura unde a trimis-o au considerat-o îngrozitoare, s-a numit **Afacerea misterioasă de la Styles**[18]. Ea se căsătorește cu iubitul ei, Archie, și, pe lângă scrierea de romane polițiste, era preocupată de bucătărie, se străduiește să învețe să gătească, din păcate nu prea are cu ce, carnea fiind dată pe baza unor rații. Războiul se încheie, la fel de brusc cum a început, și Agatha Christie îi dă naștere lui Rosalind, Primul roman este publicat după doi ani, iar al treilea, **Crima de pe terenul golf**, are un succes atât de mare, încît i se propune să scrie nuvele cu cuplul Hercule Poirot și căpitanul Hastings, sinonim cu cuplul Sherlock Holmes și doctorul Watson, pentru o revistă literară de prestigiu, **The Sketch**. Cel de-al treilea roman,

[15] Agatha Christie, Moarte pe Nil, traducere de Justina Bandiol, Chișinău, Editura Litera 2024
[16] Agatha Christie, *O autobiografie*, traducere de, prefață de Dan Grigorescu, București, Editura Univers, 1986
[17] Gaston Leroux, Misterul camerei galbene, traducere de Silvia Constantin, București, Aldo Press, 2003
[18] Agatha Christie, Afacerea misterioasă de la Styles, traducere de Iordana si Stefan Ferencz, Chișinău, Editura Litera, 2024

după cum observă autoarea însăși, era influențat de romanul lui Gaston Leroux, **Misterul camerei galbene**, fiind scrisă într-un stil bombastic și fantezist. Pe parcurs a scăpat de doctorul Hastings, și i s-a părut mai Ok să scrie doar romane cu un sigur detectiv, Hercules Poirot. Deși ea a intenționat să-și semneze romanele cu un pseudonim, editorii i-au respins ideea, i-au spus că prenumele Agatha este unul puternic și să-și semneze romanele cu numele propriu, ceea ce a și făcut. Agatha Christie a avut marele noroc să viziteze întreagă planetă, într-o călătorie similară cu cea a lui Phileas Phog, din romanul lui Jules Verne, **Ocolul pământului în 80 de zile**[19]**.** Ea a vizitat Canada, Australia, Noua Zeelandă, SUA, a stat în Honolulu o lună de zile, și a revenit la Londra, unde s-a întîlnit cu Regina.

Apoi își va angaja o stenodactilografă, căreia să-i dicteze o poveste.și ajunge la concluzia că mărimea cea mai bună pentru o carte polițistă este de 50.000 de cuvinte. Pe parcurs și-a găsit și un nou editor, în persoana lui William Collins, și pentru ei a dat cel mai mare succes din toate cărțile ei, **Cine l-a ucis pe Roger Ackroyd**[20]**.** O pierdere importantă pentru ea a fost moartea mamei sale. Un alt roman, **Misterul trenului albastru**, a fost scris și el într-o vacanță petrecută în insulele Canare. La un moment dat se decide să călătorească în Orient, de data aceasta singură, așa că se deplasează la Bagdad, apoi la Ur, orașe unde se întîlnește cu alți călători britanici, sau expați, Fiecare din aceste excursii sunt relatate cu un talent extraordinar, Agatha Christie evocă pe toți cei pe care i-a întîlnit pe drum, nu uită niciun detaliu, iar călătoriile sale pot delecta și pe cititorii operei polițiste, de altfel unele crime se desfășoară în cadre exotice. Cele pe care le-am văzut în tinerețe, adaptate sub forma a două filme, au fost **Moarte pe Nil** și **Crima din Orient Express**[21].

După un timp a pătruns în viața ei cel de-al doilea soț, Max. În anul 1930 a scris primul roman din seria Miss Marple, **Crima din casa parohială**[22], aka **Murder at Vicarage,** dar cînd publica acest roman nu știa că Miss Marple avea să-i facă o concurență acerbă lui Hercules Poirot. Unii cititori i-au cerut un text în care cei doi detectivi să se întîlnească, dar ea a refuzat să-i aducă împreună, considerînd că cei doi trebuie să aibă fiecare drumul lui ficțional. Miss Marple, care locuia într-un sătuc, ar fi fost inspirată chiar de bunica ei. Ea precizează un lucru foarte interesant, și anume că povestirea polițistă conținea deopotrivă o urmărire, dar și o morală, de tipul poevstirii medievale, Everyman, în care, în final, triumfă Binele. Cînd scrii literatură polițistă devii interesat de criminalistică, și citea literatura scrisă de cei care au intrat în contact cu criminali. Dacă alegi să scrii literatură polițistă, ai în față o deschidere foarte mare, fie te poți apuca să scrii o povestire de aventuri veselă, fie o poveste polițistă, încurcată de o intrigă destul de tehnică, de tip *whodunit*. Iar cel de-al treilea tip este povestirea polițistă care are o anumită doză de pasiune în ea, în care este vorba despre salvarea nevinovăției. Căci în aceasta inocența este mai importantă decît vina. Cei care ucid sunt un rău social, ei seamănă ură și distrug tot ce pot. Inocenții, însă, trebuie protejați, și aici intră în scenă detectivul, ca erou modern.

Ce nu a putut să înțeleagă este faptul că într-o crimă oamenii nu bagă în seamă agonia victimei ci sunt plini de milă față de tinerețea ucigașului. S-a tot gîndit, de asemenea ce soartă ar putea avea un criminal, și nici execuția, nici închisoarea pe viață nu i se par suficiente, ci și-ar dori ca acesta să fie deportați.

Cu noul soț, Max, a călătorit din nou la Ur, apoi de la Teheran a zburat la Shiraz, care era un oraș verde, cu grădini și oaze în plin deșert. De altfel Iranul, înainte de războiul civil care a distrus țara prin anii 70 ai Secolului XX, se pare că a fost un soi de smarald construit în

[19] Jules Verne, Ocolul pământului în 80 de zile, traducere de Radu Tudoran, București, Editura Ion Creangă, 1970

[20] Agatha Christie, Cine l-a ucis pe Roger Ackroyd, traducere de Alina Simuț, Chișinău, Editura Litera, 2023

[21] Agatha Christie, Crima din Orient Express, traducere de Livia Olteanu, Chișnău, Editura Litera, 2023

[22] Agatha Christie, Crima din casa parohială, traducere de Ion Moldovan, Chișinău, Editura Litera, 2023

deșert. Ea va locui alături de soțul ei, Max, care era arheolog, lîngă Tigru, într-o locație absolut fantastică.

În postfața cărții, fostul meu profesor de Literatură comparată, Dan Grigorescu, face niște precizări interesante, pe care merită să le amintim aici. În primul rînd, în carte, Agatha Christie subliniază faptul că detectivul este un tip banal, un erou antiromantic. Izbînzile lui, bazate pe deducție și logică, trebuia să fie un element de surpriză. De asemenea, Agatha Christie nu s-a raportat niciodată la literatura polițistă ca fiind paraliteratură sau un gen minor. Ea nu scris literatură polițistă ca să se amuze, ea nu a a luat în considerare modelul serie noir, în care ni se prezintă cu lux de amănunte crimele sangvilocvente comise de monștri, de paersonaje care atingeau nivelul patologicului. Și Georges Simenon dar și Agatha Christie au publicat și romane din mainstream dar niciodată nu au avut complexe cînd scriau literatură polițistă, pe care amîndoi o considerau o literatură cu miză morală majoră. **Moartea lui Richard Ackroyd e** un roman unic, nu mai este un roman narat la persoana a treia, ci este un roman narat la persoana I, în care naratorul este chiar criminalul, iar crima este prezentată de la bun început, un element care nu scapă nici lui N.Steinhardt. Ea ne dă o mică listă de lucruri care îi plac, și anume strălucirea soarelui, merele. Muzica, trenurile, y compris Orient Expressul, jocurile cu numere, marea, liniștea, somnul, visările, mirosul cafelei, lăcrămioarele, cîinii, teatrul. Îi displăceau complet gemul de portocale, zgomotul, oamenii care vorbeau tare, discuțiile prea lungi, fumatul, sau băuturile alcoolice.

În general escapadele lui Sherlock Holmes în Londra sau în localități ceva mai mici din Anglia au loc după lăsarea nopții, iar pe lîngă întuneric, așa cum bine observa și Iordan Chimet, un foarte atent comentator al literaturii și filmului polițist, detectivul englez se mai confruntă și cu ceața(a.k.a. fog) specifică Marii Britanii, în care criminalii sau răufăcătorii se topesc mai repede decît celebrii ninja-ku japonezi, maeștri ai deghizării și ai științei de a înșela ochiul omenesc, destul de puțin înzestrat de natură cînd vine vorba de puterea sa de percepție a unor detalii, de aici rezultă și efectele de tip trompe l'oeil folosite adesea de mințile criminale pentru a se camufla. Iordan Chimet citează chiar un dialog dintre doctorul Watson și Sherlock Holmes în care acesta îi compară pe toți criminalii din junglă cu tigrii cei însetați de sânge, acoperiți fiind de negura și smogul marelui oraș, de altfel oribila crimă din povestirea lui Poe situată chiar pe strada Morgii este comisă de un babuin fugit de la Zoo care retează gâtul unui marinar cu un brici într-o secundă, această comparație dintre criminal și animal fiind adesea întâlnită în romanele polițiste, căci crima presupune și un dram important de animalitate. O variantă a ceței o reprezintă chiar noaptea, de altfel poetul simbolist Ion Minulescu, un mare iubitor al literaturii polițiste a publicat la un moment dat o antologie de povestiri fantastice, care purta exact acest titlu conținînd un îndemn adresat cititorilor, **Cetiți-le noaptea**! El s-ar putea adresa la fel de bine și fanilor romanului polițist românesc sau universal.

Spre deosebire de alte romane sau povestiri polițiste, cele scrise de Arthur Conan Doyle[23] au întotdeauna în centrul lor o figură centrală, un adversar diabolic care pune la grea încercare creierele celor doi detectivi particulari, de altfel cuplul acesta avea să apară împreună într-un total de 54 de povestiri și patru romane, **Un studiu în roșu, Semnul celor patru, Câinele din Baskerville**, și **Valea fricii,** în care eroul principal este un soi de arhiepiscop al crimei, celebrul profesor Moriarty, de altfel popularitatea eroului său a devenit așa de mare încît autorul a fost nevoit chiar să-l învie din morți, după ce Moriarty îl ucisese și după ce a primit mii și mii de scrisori de la cititorii săi, caz unic în istoria romanelor polițiste din toate epocile. Avînd reședința ficțională și cartierul general în Strada Baker, la numărul 221 B, Sherlock Holmes avea să dea detectivului particular statutul de super-erou modern, de

[23] Arthur Conan Doyle, *The Works of Sir Arthur Conan Doyle Complete and Unabridged*, Longmeadow Press, 1984

altfel aidoma poetului adolescent Bacovia, detectivul cîntă la vioară sonate celebre, recunoscut de mulți comentatori moderni, dar acest statut foarte special al detectivului în lumeaa modernă fost surprins cel mai bine de Paul Morand[24], cel care vedea în romanul polițist un poem al lumii moderne: „*Cel mai frumos joc al epocii noastre este sângele. Ca să respirăm mirosul lui fad cumpărăm din librării romanele detective în ediții ieftine. Astăzi, pe cei mari, nu-i mai amenință Bossuet ci Conan Doyle sau Edgar Wallace*".

În perioada interbelică, adică prin anii 1920-1930 a început ceea ce criticii specializați denumesc epoca de aur a prozei polițiste, printr-o serie de autori care au dus proza polițistă pe culmile succesului literaturii de tip mistery, printre cei mai rafinați autori mulți erau britanici, Margery Allingham, Anthony Berkeley (aka Francis Iles), Agatha Christie, Freeman Wills Crofts, R. Austin Freeman, Michael Innes, Philip MacDonald, Dorothy L. Sayers, Josephine Tey, and many more. Ngaio Marsh s-a născut în Noua zeelandă dar detectivul ei, Roderick Alleyn trăia în Marea Britanie. Georges Simenon, un scriitor care a abordat și literatura mainstream era belgian și a scris în limba franceză, în vreme ce alții erau americani, cum ar fi John Dickson Carr, Ellery Queen, sau S. S. Van Dine, dar scriau după reguli similare. Alții au intrat într-o școală separată, denumită hard-boiled, instituind un stil aparte de a scrie prozăpolițistă, inventat de Dashiell Hammett și perfecționat de un alt mare prozator de profil american, Raymond Chandler, ulterior grupului s-a alăturat și un britanic, Peter Cheney. Haruki Murakami, traducătorul lui Raymond Chandler în limba japoneză, a scris și el un asemenea roman **Hard Boiled Wonderland and the End of the World**[25], care a fost caracterizat imediat de criticii săi drept un omagiu literar, adus marelui său predecesor din SUA, cel care a revoluționat complet genul, producînd prima breșă în imaginarul destul de bine închegat al acestui tip de literatură, una din cele mai convenționale din lume. Pentru universul romanelor lui Raymond chandler avea la dipoziție o monografie postmodernă, construită parcă pornind de la teoriile lui Jacques Derrida, și anume al deconstrucției biografice și operă, care, în opinia mea și-ar putea avea originile în monografia dejucată de Roland Barthes[26] în eseul critic **Despre Racine.** Opera lui Raymond Chandler este analizată sau ai bine spus deconstruită de americanistul din Timișoara, profesorul și criticul literar Mircea Mihăieș, **Metafizica detectivului Marlowe**[27]**.**

În **Metafizica detectivului Marlowe** critificțiunile lui Mircea Mihăieș au atins gradul zero al criticii postmoderne de la la noi, dat fiind amestecul de erudiție dar cu o solidă bază teoretică, preluată din critica literară americană, și de fascinație personală, nu oricine avea acces la tipul acesta de a recompune realitatea iar efortul lecturii este răsplătit pe deplin prin accesul în lumea mafiei americane din anii 30, cartea se citește ca un roman de Doctorow, **Rag Time** sau **Billy Bathgate** cu delicii duble, dat fiind că la un moment dat ea se molipsește de ideile detectivului căci metafizica din titlu nu-i deloc o ironie ci o obsesie a autorului și nicidecum a personajului citat și analizat. Să nu uităm nici specializarea sa de americanist care îi dă o anume relaxare în fața paraliteraturii pe care americanii o numesc pulp-fiction, pentru Mircea Mihăieș romanele lui Raymond Chandler care pentru criticii din România nu-s, vai, decât niște cărți polițiste se încarcă de fiorul unei literaturi de bună calitate.

[24] Paul Morand, *Reflexions sur le roman detective*, Revue de Paris, 1 avril 1934 apud Camil Petrescu, *Modalitatea și tehnica romanului polițist*, în Teze și antiteze, ed.cit, p. 70

[25] Haruki Murakami, *Hard Boiled Wonderland and the End of The World*, translation by Alfred Birnaum, London, Vintage, 2003

[26] Roland Barthes, *Despre Racine*, traducere de Virgil Tănase, București, Editura Pentru Literatura Universală, 1969,

[27] Mircea Mihăieș, *Metafizica detectivului Marlowe*, Iași, Editura Polirom, 2008

BIBLIOGRAPHY

1. Ponson du Teraille, *Rocambole*, traducere de, București, Editura Minerva, BPT, 1973
2. [1] Victor Hugo, *Mizerabill*i, traducere de Lucia Demetrius și Tudor Măinescu, Note de N.N.Condeeascu, prefață de Angela Ion, București, Editura Univers, 1985, 3 volume
3. Jules Verne, *Ocolul pământului în 80 de zile*, traducere de Radu Tudoran, București, Editura Ion Creangă, 1971
4. Jules Verne, *O tragedie în Livonia*, traducere de C.Starcu, București, Editura ErcPress, 2011
5. Ioan Slavici, *Moara cu noroc*, București, Editura Herra, 2009
6. Emile Gaboriau, *Domnul Lecoq*, traducere de Rodica Chiriacescu, București, Editura Univers, 1986
7. Charles Dickens, *Misterul lui Edwin Drood*, traducere de Nicolae Popescu, București, Editura Nemira, 2012
8. Mateiu Caragiale, *Sub pecetea tainei*, în Opere, ICR, 2007
9. George Arion*, Fortăreața nebunilor*, București, Editura Crime Scene Press, 2015
10. George Arion, *Atac în bibliotecă*, București, Editura Eminescu, 1984
11. George Arion, *Profesionistul, Țintă în mișcare*, București, Editura Eminescu, 1985
12. George Arion, *Trucaj*, București, Editura Eminescu, 1986
13. Wilkie Collins, *Femeia în alb,* traducere de Maria Stănescu, București, Aldo Press, 2008
14. Wilkie Collins, *Piatra lunii*, traducere de Lidia Grădinaru, București, Leda Corint, 2006
15. Agatha Christie, *Moarte pe Nil*, traducere de Justina Bandiol, Chișinău, Editura Litera 2024
16. Agatha Christie, *O autobiografie*, traducere de, prefață de Dan Grigorescu, București, Editura Univers, 1986
17. Gaston Leroux, *Misterul camerei galbene*, traducere de Silvia Constantin, București, Aldo Press, 2003
18. Agatha Christie, *Afacerea misterioasă de la Styles*, traducere de Iordana si Stefan Ferencz, Chișinău, Editura Litera, 2024
19. Jules Verne, *Ocolul pământului în 80 de zile*, traducere de Radu Tudoran, București, Editura Ion Creangă, 1970
20. Agatha Christie, *Cine l-a ucis pe Roger Ackroyd*, traducere de Alina Simuț, Chișinău, Editura Litera, 2023
21. Agatha Christie, *Crima din Orient Express*, traducere de Livia Olteanu, Chișnău, Editura Litera, 2023
22. Agatha Christie, *Crima din casa parohială*, traducere de Ion Moldovan, Chișinău, Editura Litera, 2023
23. Arthur Conan Doyle, *The Works of Sir Arthur Conan Doyle* Complete and Unabridged, Longmeadow Press, 1984
24. Paul Morand, *Reflexions sur le roman detective*, Revue de Paris, 1 avril 1934 apud Camil Petrescu, *Modalitatea și tehnica romanului polițist*, în *Teze și antiteze*, ed.cit, p. 70

25. Haruki Murakami, *Hard Boiled Wonderland and the End of The World*, translation by Alfred Birnaum, London, Vintage, 2003
26. Roland Barthes, *Despre Racine*, traducere de Virgil Tănase, București, Editura Pentru Literatura Universală, 1969
27. Mircea Mihăieș, *Metafizica detectivului Marlowe*, Iași, Editura Polirom, 2008